

EGYSZEREGY könnyű, mint az egyszeregy: könnyű (feladat) / világos, mint az egyszeregy: nagyon könnyen belátható, megérthető, teljesen világos (tényállás, igazság).

Az egyes szavakhoz kapcsolódó, gyakran teljesen más témájú szókapcsolatok effajta bemutatása viszont igen jól felhasználható mindazok számára, akik mégsem csupán egy adott szólás jelentésére vagy az egy adott fogalomkörhöz kapcsolódó szókapcsolatokra kíváncsiak, hanem egy „vezérszó” alapján szeretnék felkutatni az ezzel alkotható frazémákat.

A szótár terjedelmi okokból eleve nem vállalkozik az állandósult szókapcsolatok szövegkörnyezetben történő bemutatására, illetve az egyes szólások, közmondások eredetének magyarázatára sem, hiszen a csaknem 950 oldalas szótár hármastagoltságával ezek nélkül is teljes képet ad, illetve sokrétűen segíti elő a nyelvünk állandósult szókapcsolatai közti eredményes kutakodást.

Összességében tehát elmondható, hogy a gazdag magyar frazémaanyagot több oldalról megközelítve bemutató „Magyar szólástár” igényesen megszerkesztett, logikus elrendezésű, mindenki számára nagy haszonnal forgatható és igen jól használható lexikográfiai mű, mely a mai magyar köznyelvben élő állandósult szókapcsolatok bemutatásával és a nyelvi változatosságára való rácsodálkozás lehetőségével csábítja szótárböngészésre az olvasót.

Bárdosi Vilmos (2003, főszerk.): *Magyar szólástár. Szólások, helyzetmondatok, közmondások értelmező és fogalomköri szótára.* Tinta Kiadó, Budapest. 948 p.

Rákosi Viktória

Magyar szólások és közmondások szótára

Több nemzedék nőtt fel O. Nagy Gábor szólás- és közmondásgyűjteményén, amelyet az iskolák többségében ma is tankönyvként használnak a felső tagozatos diákok. A „Magyar szólások és közmondások” című munkát 1966-ban adta ki először a Gondolat Könyvkiadó, mely a következő majd’ harminc évben számos kiadást élt meg. Az évek során ugyan kicsit megkopott, de talán a bátorság is hiányzott e nagy volumenű munka átdolgozásához vagy új gyűjtemény szerkesztéséhez. Forgács Tamásnak és társainak – hiszen a szótárszerkesztés nem magányos munka – volt bátorsága elszakadni a minden család polcán megtalálható szótár hagyományától és elkészíteni a maguk szótárát.

Nem véletlen tehát, hogy a szerkesztő a szótár bevezetőjében szintén az O. Nagy-féle gyűjteménnyel hasonlítja össze a maga munkáját. Melyek a legfontosabb eltérések a nagy előd munkájától? A legszembeütőbb, hogy míg O. Nagy gyűjteménye mintegy 24 000 szólást és közmondást tartalmaz, addig Forgács szótára „csupán” (utalások nélkül) 7 500 szócikket tár elénk. Egyharmadnyi szócikk, mégis hasonló terjedelemben! A számok alapján azt a téves következtetést vonhatnánk le, hogy Forgács szótára hiányos az elődéhez képest: a szótárt fogatva azonban rájövünk, hogy egy moder-

nebb, használhatóbb kiadvány készült. Forgács eltekint a tájnyelvi, a régi magyar nyelvből vett és a köznyelvben nem használt frazeológiai egységektől, ebben a tekintetben tehát szegényesebb O. Nagy gyűjteményénél. Ez a hiányosság azonban egyben erénye is a szótárnak: csak a mai magyar nyelvben valóban használt adatokat tartalmazza.

A valódi használat garanciáját az adatgyűjtés forrásai jelentik. Forgács ugyanis nem elégszik meg azzal, hogy megadja a szólások és közmondások jelentését, hanem többnyire a rendszerváltozás utáni újságokból vett példákkal, napi-, illetve hetilapok szövegéből vett alkalmazási példákkal illusztrálja ezek használatát. Amire nem talált példát a szerkesztő, ott más forrásokra támaszkodott, vagy maga találta ki a példamondatokat. Például az „elföldelem a Hildát” szlengből vett kifejezésnek sem találta előfordulását a szerkesztő az általa használt szövegbázisban. Mivel azonban Forgács szerint a kifejezés feltétlenül élő, de szituációs kötöttsége miatt nem fordul elő a szövegbázisban, maga „gyártott” példamondatot:

„– Gyere már!

– Megyek mindjárt, csak előbb elföldelem a Hildát!”

A szótár használatát megkönnyíti, hogy a szólásokat és közmondásokat, azaz a szótár címszavait a frazeológiai szótárak gyakorlata szerint vezérszók (kulcsszók) alá rendezte.

A címszók felépítése átlátható, mondhatni „felhasználóbarát”. A félkövér betűkkel szedett címszó után megtalálhatók a kötelező vagy fakultatív vonzatok, mely nem csupán az idegen nyelvű, hanem az anyanyelvű olvasóknak is hasznos segítség a frazémák helyes használatához.

✦ A címszót a jel után követi a jelentésdefiníció, illetve, amennyiben több, egymástól jelentősen különböző jelentés használatos, arab számmal vannak elkülönítve a jelentések. Például az „olyan hideg vmi/vki, mint a márvány” jelentheti, hogy valami nagyon hideg, de ismert a barátságtalan, rideg ember jelzőjeként is. Érdekes azonban, hogy a „hideg vmi mint a jég” kifejezésnél már nem nevezi meg ezt a két alkalmazást, holott barátságtalan emberekre gyakrabban használjuk ez utóbbi kifejezést.

✧ A szócikkek törzsét képezik a szótár egyik legnagyobb erényét jelentő alkalmazási példák. Általában több példát is találunk egy-egy kifejezésre, melyek a szórendi variációkat, bővítményviszonyokat, parafrazálási és elferdítési lehetőségeket mutatják. A példák eredetét zárójelbe tett pontos hivatkozás jelzi.

Számos címszó végén olvashatjuk a jel után a kifejezés keletkezését, eredetét, rövid magyarázatát.

Az eddig leírtakra kitűnő példa a következő:

GYARLÓSÁG

✦ Gyarlóság, asszony a neved!

a rossz mögött gyakran egy asszonyt kell keresni

Mily meggyőzően bizonyított a gyarlóság (itt nem asszony a neve), a tisztességgel aránytalan tehetség, az erkölcsi tisztaságra, nemes érzelmre való alkalmatlanság. A történet szinte gyönyörködve idéz el rajta, mint tapossa sárba egy kurtizán a kultúra és humanitás megtestesítőjét és a törvényes császárné meg a Senatus Populusque Romanus méltóságát. (MH 1996. MÁJ. 25., 15)

✧ A szállóige forrása William Shakespeare Hamlet (1601) című drámája (1. felv., 2. jelenet), amelyben Hamlet első monológjában hangzik el a kijelentés: Fraility, thy name is women!

A vezérszók alá rendezés részletes, alapos utalórendszer kíván, hiszen egy-egy szócikk esetleg több kulcsszó alá is besorolható. Gyakorlat szerint a vezérszó többnyire a kifejezés első főnévi (névszói) eleme (pl.: LÉ; bő/hosszú lére ereszt) vagy az első igei eleme (pl.: FELTÁMAD; feltámad vki/vmi mint a főnixmadár). Ha azonban a második névszói elem a kifejezés legjellemzőbb eleme, akkor ez jelenik meg vezérszóként (pl.: FIA;

a szerencse fia). A kevésbé jellemző elem (pl. főnixmadár) mint vezérszó megjelenik, és az alatta olvasható szócikk (feltámad vki/vmi mint a főnixmadár) tartalmazza az utalást (→ feltámad).

A szócikk végén nem csupán a szinonimákra való utalást találjuk meg, hanem „Vö. még” megkülönböztetéssel jelzi a szerkesztő, ha a kifejezésnek található még szinonimája, de nincsenek szerkezeti variánsai az adott vezérszó alatt; illetve itt találhatóak meg az ellentétes értelmű ekvivalensek vagy szorosán ehhez a kifejezéshez kötődő egyéb kifejezések. Például a KIÜTÉS vezérszó alá sorolt „utálja, ki nem állja; elege van belőle” értelmű „kiütést kap vkitől/vmitől vki” kifejezés mellett található hivatkozások a → hány, → hányinger, → herót, → hideg (2), ›hidegtelezés (hányni tudna vkitől/vmitől vki; hányingert kap vkitől/vmitől vki; herójtja van tőle stb.).

O. Nagy gyűjteményéhez képest sokkal alaposabb és könnyebben használható ez az utalórendszer. O. Nagy Gábor szótárában ugyanis a külön melléklet tartalmazza a kulcsszókat és a hozzájuk tartozó szólások vagy közmondások számát; míg Forgács szótárában a szócikkek végén találhatóak az utalások, illetve az ellentétes jelentésű kifejezések-re is ráutalhatunk.

De még mielőtt bárki is sietne megválni O. Nagy szótárától, kijelentem: e két mű jól megfér egymás mellett a könyvespolcon, és célszerűen kiegészítik egymást. Míg a témánkul szolgáló szótár nagy erénye aktualitása, modernsége, frissessége, addig a korábbi gyűjteményben szerepelnek olyan tájnyelvi vagy régi kifejezések, melyekkel olvasmányaink során találkozunk. Forgács szótára hasznos segítsége lehet a magyarul tanuló idegen nyelvűeknek, és nekünk, magyar anyanyelvűeknek is sok érdekességet kínál. Magam is több olyan szleng-kifejezéssel találkoztam, melynek jelentését nem ismertem, és érdekesek, tanulságosak lehetnek az egy-egy kifejezés eredetét magyarázó részek is.

Mindenképpen fontos még kiemelniünk, hogy az elsősorban napi- és hetilapok anyagait tartalmazó adatbázisok felhasználása tette lehetővé, hogy az írott sajtó nyelvéből vett számtalan példamondat a szótár használati értékét jelentősen növelje.

Modern, könnyen használható, nagyszerű szótár született, érdekes olvasmányul is szolgálhat a magyar nyelv szépségeit (újra és újra) felfedezni vágyó kicsiknek és nagyoknak egyaránt.

Forgács Tamás (2003, szerk.): *Magyar szólások és közmondások szótára*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. XXII + 821 p.

Kováts Anna

Olasz-magyar kifejezések és szólások szótára

Fábián Zsuzsanna és Danilo Gheno szótárával csaknem három évtizedes munka eredményét tartja kézben az olvasó. A szerzők olasz-magyar frazeológiai kutatásai 1973-ban kezdődtek a Szegedi Egyetemen, majd folytatódtak napjainkig.

Ekötet elődjeként már megjelent egy egyetemi jegyzet 1975-ben (Fábián Zsuzsanna – Danilo Gheno: ‚Italianizmusok. Olasz közmondások, szólások, olaszos fordulatok’. JATE, Szeged), majd az átdolgozott, kiegészített változatot 1986-ban a Terra Kiadó jelentette meg (Fábián Zsuzsanna – Danilo Gheno: ‚Italianizmusok. Olasz állandó szókapcsolatok, szólások és közmondások’. Terra, Budapest). Ez utóbbi négy válto-